

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН В ОКРЕМИХ СФЕРАХ І ГАЛУЗЯХ ЕКОНОМІКИ

ЕКОНОМІКА ТА ПРАВО
ECONOMICS AND LAW

LEGAL REGULATION OF ECONOMIC RELATIONS IN SPECIFIC AREAS AND SECTORS OF THE ECONOMY

<https://doi.org/10.15407/econlaw.2023.01.024>

УДК 347.965.8

К.І. АПАНАСЕНКО, д-р юрид. наук, доц., доцент кафедри публічного та приватного права
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

 orcid.org/0000-0002-2917-1255

К.Л. СТЕЧЕНКО, студентка I курсу магістратури юридичного факультету
Національний університет «Чернігівська політехніка», м. Чернігів, Україна

 orcid.org/0000-0002-8034-5126

ДІЯЛЬНІСТЬ АДВОКАТСЬКИХ БЮРО ТА ОБ'ЄДНАНЬ ЯК ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ

Ключові слова: адвокатське бюро, адвокатське об'єднання, адвокатська діяльність, господарська діяльність, підприємницьке товариство.

На основі чинного нормативно-правового матеріалу проаналізовано діяльність адвокатських бюро та адвокатських об'єднань як такої, що має достатні ознаки господарської діяльності. За результатами дослідження зроблено висновок про наявність в адвокатських бюро й адвокатських об'єднаннях ознак підприємницьких товариств у розумінні цього поняття Цивільним кодексом України.

Вступ. Динамічний розвиток господарської діяльності в її різноманітних проявах у сучасному світі зумовлює необхідність час від часу переглядати форми її реалізації, оновлювати види «нетрадиційних» суб'єктів господарювання задля їх активної участі в господарських правовідносинах. Законом України від 05.07.2012 № 5076-VI «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (ч. 3 ст. 4 ст. 14—15) передбачено функціонування адвокатських бюро та адвокатських об'єднань як організаційних форм здійснення адвокатської діяльності, що мають статус юридичних осіб і діють на підставі статутів. Чинне українське законодавство чітко не визначає їх суб'єктами господарювання, незважаючи на їхню активну діяльність з надання платних правових послуг клієнтам (споживачам). Водночас адвокатські бюро й адвокатські об'єднання, як і інші юридичні особи, мають само-

Цитування: Апанасенко К.І., Стеченко К.Л. Діяльність адвокатських бюро та об'єднань як господарська діяльність. *Економіка та право*. 2023. № 1. С. 24—33.
<https://doi.org/10.15407/econlaw.2023.01.024>

стійний баланс, можуть відкривати банківські рахунки, а також вони отримують прибуток від своєї діяльності й виконують відповідні обов'язки перед державою. За таких умов правовий статус цих суб'єктів потребує визначеності з погляду можливої належності до кола суб'єктів господарювання.

Порушене питання здається актуальним у контексті гострої тривалої дискусії про скасування / оновлення Господарського кодексу України від 16.01.2003. Характер адвокатської, нотаріальної та іншої незалежної професійної діяльності (за термінологією Податкового кодексу України від 02.12.2010 № 2755-VI) активно обговорюється в науковій літературі й потребує законопроектного розвитку в нормах господарського законодавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У правовій науці питання господарсько-правового статусу суб'єктів, які здійснюють адвокатську діяльність у різних організаційних формах, досліджується відносно недавно. Проблематиці правового статусу адвокатських бюро та адвокатських об'єднань присвячені роботи таких учених: В.М. Богославця [1], О.О. Джабурії [2], К.А. Затулко і М.Є. Кисельова [3], Ю.М. Юркевича [4]. Ці автори, зокрема, піднімали питання можливої належності вказаних юридичних осіб до числа суб'єктів господарювання. Так, у своїй дисертаційній роботі О.О. Джабурія досліджувала види організаційних форм адвокатської діяльності, та вплив принципів організації й діяльності адвокатури на ці організаційні форми, якими, зокрема, є адвокатські бюро та адвокатські об'єднання. Серед іншого, вона дійшла висновку про правомірність мети отримання прибутку в адвокатських бюро й об'єднань [2, с. 96—98]. Розглянувши правові засади функціонування адвокатських об'єднань та відповідну судову практику, Ю.М. Юркевич вбачає недостатнім наявний нормативний матеріал для висновків про їхній підприємницький чи непідприємницький статус [4]. На думку М.Є. Кисельова і К.А. Затулко, ознаки підприємництва притаманні адвокатським об'єднанням з огляду на положення Господарського і Цивільного кодексів України, податкового законодавства та практику його застосування. Однак ці автори є прихильниками непідприємницького статусу для таких організацій, зважаючи на їхню мету надання

правової допомоги [3, с. 62—63]. Із практичного погляду питання про зарахування суб'єктів незалежної професійної діяльності до кола учасників господарських правовідносин неодноразово досліджувала М.В. Худенко [5, 6].

Постановка завдання. Звертаючись до проблеми можливого господарсько-правового статусу адвокатських бюро і об'єднань, дослідники зазвичай аналізують організаційно-правову форму цих об'єднань, зокрема порушують питання про можливість використання цими юридичними особами організаційно-правових форм суб'єктів господарювання, які передбачені Господарським кодексом України (далі ГК України) або Цивільним кодексом України (далі ЦК України). Так, В.М. Богославець зазначає, що адвокатські бюро та адвокатські об'єднання є непідприємницькими товариствами [1 с. 9]. М.Є. Кисельов та К.А. Затулко вважають, що вони є найближчими до товариств з обмеженою відповідальністю [3. с. 61]. К.Г. Книгін робить висновок, що відносити адвокатські бюро та адвокатські об'єднання до установ і товариств (як підприємницьких, так і непідприємницьких) не виправдано, адже вони є специфічними видами юридичних осіб [7 с. 422]. Водночас М.В. Худенко аналізує питання про наявність ознак суб'єктів господарського права у суб'єктів незалежної професійної діяльності задля отримання відповідних висновків [6].

Вважаємо, що визначальними для твердження про приналежність згаданих юридичних осіб до кола суб'єктів господарювання є висновки про характер адвокатської діяльності. Загальновизнаною в науці господарського права й закріпленою в ГК України (ч. 1 ст. 55) є позиція про те, що здійснення господарської діяльності є основною ознакою суб'єкта господарювання. Тому, в нашій розвідці зосередимося на питанні про характер діяльності адвокатських об'єднань і бюро.

Зазвичай адвокатська діяльність трактується як діяльність власне адвоката з надання правової допомоги. Діяльність адвокатських об'єднань і бюро спрямована на ці ж цілі. По суті, конструкція адвокатського бюро передбачена Законом як така, що дозволяє в юридичній площині відокремити адвоката й створену ним юридичну особу, зокрема в аспекті відповідальності перед клієнтами; адвокатські об'єднання й бюро є всього лише формами ад-

вокатської діяльності [7, с. 419]. Як слушно зазначає О.О. Джабурія [2, с. 3], саме організаційна форма адвокатської діяльності є стороною правовідносин із забезпечення адвокатської діяльності, стороною договору про надання правової допомоги, відносин з питань фінансового моніторингу та стороною податкових правовідносин.

Висновки про цілі адвокатських бюро та об'єднань впливають також із положень Закону України від 05.07.2012 № 5076-VI «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (ч. 5 ст. 1, ч. 5 ст. 15), що передбачає укладання договорів про надання правової допомоги саме адвокатськими об'єднаннями і бюро в разі надання цієї допомоги їхніми учасниками / засновниками. У цьому зв'язку варто розглянути також і правову природу договорів про надання правової допомоги, оскільки їхній характер і спрямованість є важливими для висновків про характер і зміст діяльності адвокатських об'єднань і бюро.

Отже, у цій роботі спробуємо дослідити характер діяльності адвокатських бюро й об'єднань у світлі наявного нормативно-правового регулювання й запропонуємо висновки щодо господарсько-правового статусу цих суб'єктів.

Результати дослідження. Згідно з ч. 1 ст. 55 ГК України суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна. Наведене визначення дає змогу виокремити конкретні ознаки суб'єктів господарювання, а отже — застосувати кожен з них до правового статусу й діяльності адвокатських бюро та адвокатських об'єднань.

Найвагомішим для цілей нашого дослідження є науковий аналіз М.В. Худенка, який доводить належність суб'єктів здійснення незалежної професійної діяльності, зокрема й адвокатів, до кола суб'єктів господарського права через розгляд питання наявності у них ознак правового статусу таких суб'єктів [6]. Висновки цього дослідження релевантні й по відношенню до адвокатських об'єднань та бюро, оскільки цілі і зміст діяльності адвокатів та цих юридичних осіб аналогічні, як зазначалося вище. Тому коротко зупинимось на отри-

маних дослідником результатах і спробуємо їх охарактеризувати.

Так, М.В. Худенко стверджує про наявність у перелічених суб'єктів мети досягнення економічних, соціальних та інших результатів (наприклад для адвокатів — це здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту). Проте мета одержання прибутку в таких осіб, хоча і другорядна, але наявна [6, с. 61].

Загалом з указаними ідеями можна погодитись, але з важливим уточненням. Згідно з примірними Статутами адвокатського бюро / адвокатського об'єднання, затвердженими Національною асоціацією адвокатів України (п. 2.1) [8, 9], основною метою діяльності адвокатського бюро / адвокатського об'єднання визнається: забезпечення надання правової допомоги на професійній основі; отримання доходу, з урахуванням обмежень, встановлених чинним законодавством та нормами адвокатської етики. Підкреслимо, що отримання прибутку визнається представницькою організацією адвокатської спільноти як одне з основних завдань адвокатських бюро / об'єднань. Незважаючи на високу соціальну місію адвокатури, отримання прибутку самими адвокатами визнається як один з пріоритетів створених ними бюро / об'єднань.

За Класифікацією видів економічної діяльності ДК 009:2010, ухваленою наказом Держспоживстандарту України від 11.10.2010 № 45, діяльність адвокатів відноситься до класу 69.10 — діяльність у сфері права.

Звернемось до такої важливої ознаки господарської діяльності, як її зміст. Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (далі Закон) основною метою та основним змістом адвокатської діяльності є захист, представництво та надання інших видів правової допомоги клієнту.

Трактуванню сутності поняття «правова допомога», віднесенню її до числа робіт чи послуг присвячена достатньо широка бібліографія [1, 10—14]. Зокрема, дослідники кваліфікують договір про надання правової допомоги або як договір підряду (тобто договір про виконання робіт), або як договір про надання послуг [14, с. 285; 15, с. 5]. Додамо, що в розумінні Податкового кодексу України (пп. 14.1.185 п. 14.1 ст. 14) надання правової допомоги може трактуватися як послуга в частині тих дій адвоката,

що споживаються в процесі їх вчинення (провадження діяльності). Зауважимо, що за постановою Кабінету Міністрів України від 17.09.2014 № 465 «Питання оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу» надання правової допомоги фактично ототожнюється з послугою, хоча вторинна правова допомога передбачає складання процесуальних документів — уречевленого результату надання правової допомоги.

Для цілей нашого дослідження значення має не стільки питання про правову допомогу як послугу чи роботу, а питання, чи можна визначити результат надання правової допомоги як такий, що має вартісний характер та цінову визначеність.

З огляду на платну допомогу адвоката у формі гонорару (як правило) (ч. 1 ст. 30 Закону) та його право стягнути з клієнта компенсацію витрат, пов'язаних із виконанням доручення (ст. 29 Правил адвокатської етики, затверджених з'їздом адвокатів України 09.06.2017), висновок є очевидним. Законодавець закріплює й окремі правила визначення розміру гонорару (ч. 3 ст. 30 Закону). Коли визначають суму гонорару, адвокатське бюро чи об'єднання сподівається отримати належну оплату за надання професійної послуги.

Цікавий аргумент на користь платних адвокатських послуг висуває Ю.М. Юркевич, який зазначає, що оскільки адвокатська діяльність є незалежною професійною діяльністю адвоката (п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону), а адвокатура України — це недержавний самоврядний інститут, що самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури (ч. 1 ст. 2 Закону), то задля дотримання проголошених засад незалежності та самостійності обов'язковим є їхнє фінансування. З цього погляду очевидним є той факт, що адвокати, створивши бюро чи об'єднання, спрямовують свою діяльність на одержання прибутку, і саме у такий спосіб одержують необхідне фінансування [4, с. 82].

Крім того, важливо, що діяльність адвокатських бюро та адвокатських об'єднань спрямована на забезпечення не власних потреб, а потреб інших осіб — споживачів (клієнтів), що також є характерною ознакою господарської діяльності [16, с. 9—10]. До того ж ці юридичні особи здійснюють таку роботу систематично, як основний вид своєї діяльності на профе-

сійній основі — правову допомогу від імені адвокатського бюро / об'єднання надають адвокати (п. 2.2 примірних Статутів адвокатського бюро / об'єднання). Це також характеризує господарську діяльність [16, с. 10; 17, с. 6].

Слушним є зауваження М.В. Худенка, що суб'єкти незалежної професійної діяльності мають права та обов'язки, характерні для суб'єктів господарювання [6, с. 66—67]. Зокрема, адвокати мають право обирати контрагентів, укладати з ними договори, розпоряджатися отриманим прибутком (загальні права) та низку професійних прав, визначених Законом «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Окрім загальних господарських прав та обов'язків, адвокатське бюро та адвокатські об'єднання зобов'язані забезпечувати дотримання професійних прав та обов'язків адвокатів, які є учасниками адвокатських бюро / об'єднань (ч. 6 ст. 14, ч. 6 ст. 15 Закону). Примірні статuti адвокатських об'єднань / бюро у розділах 2 передбачають права цих юридичних осіб планувати і здійснювати свою діяльність, розпоряджатися своїм майном, одержаним прибутком (доходом), що залишається у розпорядженні об'єднання після сплати платежів до бюджету та інших обов'язкових платежів; вести зовнішньоекономічну діяльність, здійснювати валютні операції; формувати штатний розклад та умови праці; купувати, набувати іншим не забороненим законом способом у власність, орендувати (отримувати у лізинг) матеріальні ресурси тощо.

Як було пояснено, важливо зупинитися на питанні про правову природу договорів про надання правової допомоги.

Договір про надання правової допомоги визначається Законом (п. 4 ч. 1 ст. 1) як домовленість, за якою одна сторона (адвокат, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання) зобов'язується здійснити захист, представництво або надати інші види правової допомоги другій стороні (клієнту) на умовах і в порядку, що визначені договором, а клієнт зобов'язується оплатити надання правової допомоги та фактичні витрати, необхідні для виконання договору. Закон чітко закріплює (ч. 5 ст. 14, ч. 5 ст. 15), що стороною договорів про надання правової допомоги, яка фактично надається засновниками й учасниками адвокатського бюро/об'єднання є саме бюро / об'єднання.

До договору про надання правової допомоги застосовуються загальні вимоги договірних права (ч. 3 ст. 27 Закону). Ця обставина дозволяє дослідникам робити висновок про цивільно-правовий характер відносин між сторонами договору [18, с. 52]. Водночас у науці цивільного права немає єдиного підходу щодо місця такого договору в числі інших цивільних договорів [11, с. 154]. Частіше вважають, що договір з надання правової допомоги тяжіє до договорів підряду чи договорів про надання послуг, остання версія є домінантною [14, с. 285; 15, с. 5]. Нині можна виокремити такі основні позиції в цій дискусії:

1) неоднозначним є питання про наявність у договорі про надання правової допомоги ознак договору підряду, договору про надання послуг, договору доручення. Найобґрунтованішою вважаємо позицію М.В. Кравченка [13, с. 90], який пропонує варіанти правової кваліфікації подібних договорів:

- якщо до договору включаються умови про надання клієнту послуг у певній матеріальній формі (складання проектів договорів та інших юридичних документів) і правових консультацій, то такий договір є змішаним, містить елементи договору підряду та договору надання юридичних послуг;

- якщо договір між адвокатом і клієнтом містить умову про надання консультації та представництва його інтересів у суді, то можна стверджувати про змішаний характер такого договору (договір про надання юридичних послуг та договір доручення);

- різновидом договору про надання юридичних послуг є договір доручення щодо представництва інтересів замовника (фізичних або юридичних осіб) у судах, ведення від його імені переговорів з юридичних питань;

2) об'єктом правовідносин щодо надання правової допомоги є правова послуга, на підтвердження якого автори покликаються на рішення Конституційного Суду України від 16.11.2000, справа № 13-рп [12, с. 380]. Тому часто досліджуваний договір кваліфікується як договір про надання послуг [18, с. 53];

3) такий договір має самостійний характер та власну специфіку з огляду на те, що він є єдиною підставою здійснення адвокатської діяльності, а також реалізації особою конституційного права на професійну правничу допомогу [19, с. 77]. Особливий характер і значимість

договору проявляється в тому, що він урегульовує відносини адвоката зі своїм клієнтом, і водночас він є основою судового представництва інтересів клієнта адвокатом [11, с. 155].

Якщо не зважати на розмаїття наукових позицій, то важливим є загальний висновок авторів про цивільно-правову природу договору про надання правової допомоги. Цивільні договори у великих масштабах укладаються суб'єктами господарювання незалежно від виду здійснюваної господарської діяльності (банківська, торговельна, фармацевтична, медична, туристична тощо). Аналогічно діють і адвокатські бюро та об'єднання, велика частина клієнтів яких — фізичні особи, які отримують від них правову допомогу за плату на підставі договорів про надання правової допомоги.

Варто згадати, що в договорі про надання правової допомоги наявні серйозні етичні аспекти [20], які знаходять своє первинне закріплення в Законі (ст. 11, 22, 28 та ін.) та Правилах адвокатської етики. Ця обставина не спроможна спростувати цивільно-правовий характер відносин між адвокатським бюро / об'єднанням і клієнтом, а також правову природу діяльності цих суб'єктів. Саме деталізація на професійному рівні певних етичних стандартів, правил поведінки — це лише один із видів саморегулювання господарської діяльності [21, с. 33]. Яскравими прикладами саморегулювання господарської діяльності є впровадження норм професійної етики в практичній діяльності учасників ринків капіталу (ст. 144 Закону України від 23.02.2006 № 3480-IV «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки») як визначені законом вимоги до етичної поведінки надавачів фінансових послуг, встановлення СРО та застосування учасниками ринків фінансових послуг правил, стандартів і принципів здійснення видів діяльності на таких ринках (ст. 28, ч. 3 ст. 20 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії»).

Отже, адвокатські бюро й об'єднання на підставі договорів про надання правової допомоги надають послуги й виконують роботу за плату, тобто змістовно здійснюють господарську діяльність. Така діяльність забезпечує втіху приватних інтересів цих юридичних осіб у прибутку й водночас реалізацію важливих публічних інтересів у забезпеченні правовою до-

помогою широкого кола фізичних і юридичних осіб, що суттєво характеризує будь-яку господарську діяльність [16, с. 10].

У своїй роботі М.В. Худенко доволі переконливо доводить наявність ознак суб'єктів господарського права у адвокатів. Щодо предмета нашого дослідження доцільно вказати ще й на наявність в адвокатських бюро та об'єднань майна, як у будь-яких суб'єктів господарського права, включно із суб'єктами господарювання. Про це свідчить, наприклад, вказівка в Законі на самостійні баланси цих суб'єктів (ч. 3 ст. 14, ч. 3 ст. 15). Питанням майна присвячено окремих р. 10 у примірних Статутах адвокатського бюро (об'єднання), в якому пропонується визначати джерела формування майна, порядок розпорядження ним, а також формування статутного капіталу та його правовий режим.

Як бачимо, у діяльності адвокатських бюро й об'єднань стає помітним низка ознак господарської діяльності: це діяльність у суспільно корисних інтересах, яка здійснюється зазвичай за плату (що обчислюється з урахуванням визначених законом критеріїв) суб'єктами-професіоналами, наділеними правами й обов'язками, тотожними правам і обов'язкам суб'єктів господарювання, і змістовно така діяльність є господарською. За таких умов логічним є висновки про наявність в адвокатських бюро (об'єднань) статусу суб'єкта господарювання.

Як зазначалось раніше, дослідники обґрунтовують різні ідеї щодо організаційно-правової форми аналізованих суб'єктів [1, с. 9; 3, с. 61; 7, с. 422]. Юридична реальність є такою, що в Класифікаторі організаційно-правових форм господарювання ДК 002:2004, затвердженому наказом Державного комітету з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28.05.2004 № 97, адвокатське бюро й об'єднання визначені як окремі організаційні форми господарювання (п. 3.2.8, 3.2.9). Зрештою це відповідає висловлюванню у науці ідеям про специфічність статусу таких суб'єктів адвокатської діяльності, неможливість «укладення» цих організаційних форм у перелік наявних у законодавстві форм. О.О. Джабурія зазначає, що «будь-яка близькість адвокатського об'єднання та адвокатського бюро чи то до товариства з обмеженою відповідальністю, чи то до кооперативу, чи то до будь-якої іншої організаційно-правової форми зовсім не озна-

чає, що вони як організаційно-правові форми юридичної особи повинні поглинатися іншими формами за наявності суттєвих відмінностей між ними» [2, с. 101]. Пропонуємо окремі міркування щодо цього, які прямо пов'язані з предметом нашого дослідження.

Абсолютно логічними й незаперечними є висловлені К.Г. Книгіним аргументи на користь твердження про адвокатські бюро й об'єднання як про товариства в розумінні ЦК України (ч. 2 ст. 83) [7, с. 420]. Відповідно, постає питання про віднесення їх до числа підприємницьких або непідприємницьких товариств.

Поширена серед дослідників ідея про непідприємницький статус адвокатських бюро й об'єднань, очевидно, базується на тому, що Г.М. Ярошевська назвала одним із постулатів адвокатської діяльності — невизнання останньої як підприємницької [22, с. 484]. Такий підхід здається дещо ідеалістичним та таким, що не враховує реалії адвокатування та норми законодавства про гонорар адвоката.

Можна погодитись із твердженнями авторів про те, що положення про гонорар адвоката та оподаткування їхніх доходів є неідеальними й потребують коректив [7, с. 421—422]. Однак незаперечним є оплатний (зазвичай) характер договорів про надання правової допомоги і мета одержання прибутку адвокатських об'єднань і бюро [4, с. 82], що прямо постулюється в примірних статутах цих організацій. Ба більше, вказані статuti окремим розділом регламентують розподіл частини прибутку між учасниками бюро (партнерами, старшими партнерами об'єднання) у формі дивідендів. Це є характерним саме для підприємницьких товариств (ст. 84 ЦК України) і прямо заперечується для непідприємницьких товариств (ч. 1 ст. 85 ЦК України).

У заданій цивільним законодавством України системі поділу юридичних осіб на установи та підприємницькі й непідприємницькі товариства інші висновки є нежиттєздатними. Якщо зважати на положення примірних статутів адвокатських бюро й об'єднань, дискусія про некомерційний характер цих юридичних осіб здається просто зайвою. Адвокатська спільнота в особі своєї професійної організації, яка об'єднує всіх адвокатів України (НААУ), визнала одержання прибутку як однієї з основних цілей діяльності адвокатських бюро й об'єднань, передбачила його розподіл між

учасниками вищим органом управління. Тож, говорити про некомерційний характер діяльності цих юридичних осіб не доводиться. Як зазначає В.В. Кочин, передумовою для створення підприємницького товариства є підприємницький інтерес засновників, а непідприємницького — непідприємницький [23, с. 142]. Положення примірних статутів адвокатських об'єднань і бюро прямо віддзеркалюють підприємницький інтерес їхніх засновників / учасників. Наявні законодавчі недоліки у податковому статусі таких суб'єктів, поверхово виписаний законодавчий статус адвокатських бюро й об'єднань, про що стверджується фактично в усіх публікаціях за темою, — це лише причина здійснити належну законопроектну роботу.

У цьому зв'язку є дуже правильним такий висновок О.О. Джабурії: функціональні основи підприємницької та адвокатської видів діяльності відображають характеристики, які не перетинаються: діяльність інституту адвокатури характеризує приналежність суб'єкта до певної професії, а характеристики підприємницької / непідприємницької діяльності вказують на спрямованість отримувати прибуток [2, с. 96—97]. Дійсно, адвокати і створювані ними юридичні особи працюють як професіонали, і як кожна особа, яка надає кваліфіковані послуги чи виконує певні роботи, вони мають право отримувати прибуток, — це справедливо; крім того, за інших обставин у цих суб'єктів не буде навіть ресурсу для підтримання власної діяльності.

Наведені висновки не заперечують високої соціальної місії адвокатури в будь-якому суспільстві й державі — захищати права й законні інтереси фізичних і юридичних осіб. Право на професійну правничу допомогу визнано в Україні конституційним правом фізичних осіб (ст. 59 Конституції України). Як підкреслив Конституційний Суд України у рішенні № 23-рп/2009 від 30.09.2009 (справа про право на правову допомогу) — конституційне право кожного на правову допомогу за своєю суттю є гарантією реалізації, захисту та охорони інших прав і свобод людини і громадянина, і в цьому полягає його соціальна значимість.

Задля гарантування належного виконання важливого соціального завдання із правозахисту освіченими й добросовісними особами держави закріплюються особливі правила до-

ступу до професії адвоката та втрати професійних прав, унормовуються відносини адвокатів та їхніх клієнтів, зокрема і їхня етична складова, особливі правила про отримання адвокатами інформації, додаткові кримінально-процесуальні гарантії для адвокатів у разі здійснення щодо них кримінальних проваджень, гарантується функціонування адвокатського самоврядування тощо. Як наслідок, професія адвоката є достатньою мірою регульованою і водночас юридично визнаною як соціальна важлива. Однак таке державне визнання й важливе соціальне завдання адвокатів не можуть ставати на заваді розвитку організаційних форм діяльності цих фахівців і заперечити господарський характер діяльності адвокатських бюро й об'єднань, який було доведено в роботі.

Для деякого підсилення аргументації варто звернутися до прикладу медичної діяльності — теж серйозно регульованої і соціально значимої й такої, що забезпечує конституційне право громадян на охорону здоров'я й медичну допомогу (ст. 49 Конституції України). Медичні послуги різного роду широко пропонують населенню чисельні приватні суб'єкти господарювання. Проте у процесі медичної реформи, започаткованої Законом України від 19.10.2017 № 2168-VIII «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення», державні й комунальні медичні установи були реорганізовані в некомерційні підприємства. Однак відповідні обставини й трансформації в організації медичної діяльності не перекреслили високої соціальної функції медичних працівників, частина яких зареєструвалась як фізичні особи-підприємці в процесі реформи (лікарі-терапевти, лікарі УЗД та ін.). Медичні послуги, як і послуги адвокатів, у різні століття надавалися за плату, відповідні професії завжди вважалися в суспільстві шанованими та водночас високооплачуваними, що не могло нівелювати їхній соціальний статус. До речі, це не заважало видатним лікарям і адвокатам надавати медичну чи правову допомогу окремим громадянам чи верствам населення безкоштовно.

Також слід зазначити, що з числа юридичних професій / видів діяльності адвокатська діяльність стала в умовах ринкових відносин однією з тих, що могли набути ознак господарської діяльності, зокрема, через спроможність продажу юридичних послуг як товару достатньо

широкому колу зацікавлених фізичних і юридичних осіб. Це не є можливим, наприклад, для прокурорів, які можуть діяти винятково як державні службовці. Водночас діяльність аудиторів, оцінювачів, адвокатів та низки інших фахівців, які самостійно організують свою діяльність і продають власні професійні послуги фізичним та юридичним особам, і в такий спосіб можуть отримувати прибуток і сплачувати податки, очевидно, з огляду на такі характеристики виокремлена в податковому законодавстві як незалежна професійна діяльність — і як обґрунтовано вище, в частині діяльності адвокатських об'єднань і бюро має ознаки господарської комерційної діяльності.

Висновки. Отже, професійну адвокатську діяльність, здійснювану в організаційних формах адвокатського об'єднання чи адвокатсько-

го бюро, можна вважати господарською діяльністю (а саме — господарською комерційною діяльністю), яка спрямована на надання правових послуг вартісного характеру, що приносить прибуток. Проведене дослідження засвідчило наявність в адвокатських бюро й об'єднань ознак підприємницьких товариств у розумінні цього поняття, яке викладене в Цивільному кодексі України. Надалі варто остаточно опрацювати питання про конкретну організаційно-правову форму, якій відповідає визначений законодавством та НААУ спосіб внутрішньої організації діяльності адвокатського бюро та адвокатського об'єднання. Відповідне уточнення про вид цих юридичних осіб, їхню організаційно-правову форму потрібно окремо закріпити в спеціальному Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Богославець В.М. Договори про надання правових послуг: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ, 2007. 21 с.
2. Джабурія О.О. Організаційні форми адвокатської діяльності: дис. ... д-ра філософії: 081 «Право». Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2020. 223 с.
3. Кисельов М.Є., Затулко К.А. Правовий статус адвокатського об'єднання. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2018. Т. 29 (68). № 4. С. 59—64.
4. Юркевич Ю. Правові засади функціонування адвокатських об'єднань в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 80—84.
5. Худенко М.В. Незалежна професійна діяльність: господарсько-правова природа. *Економіка та право*. 2019. № 2 (53). С. 95—102. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2019.02.095>
6. Худенко М.В. Господарсько-правовий статус осіб, які здійснюють незалежну професійну діяльність. *Економіка та право*. 2019. № 4 (55). С. 60—71. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2019.04.060>
7. Книгін К.Г. Організаційно-правові форми надання правової допомоги адвокатом за чинним законодавством України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 72. С. 417—423.
8. Статут адвокатського бюро, затверджений Національною асоціацією адвокатів України у 2014 р. *Офіційний сайт Національної асоціації адвокатів України*. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/pologennya/dodatok-2-statut-ab.pdf> (дата звернення: 14.01.2023).
9. Статут адвокатського об'єднання, затверджений Національною асоціацією адвокатів України у 2014 р. *Офіційний сайт Національної асоціації адвокатів України*. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/pologennya/dodatok-3-statut-ao.pdf> (дата звернення: 14.01.2023).
10. Личко В.С. Поняття та види правової допомоги в Україні: загальнотеоретичне дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса, 2013. 24 с.
11. Заборовський В.В. Правова природа договору про надання правової допомоги як документа, що підтверджує повноваження адвоката в контексті змін до процесуальних кодексів. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету: Серія: Право*. 2018. Вип. 48. Т. 2. С. 152—156.
12. Форманюк В.І. Поняття договору про надання правової допомоги адвокатом. *Актуальні проблеми політики*. 2011. Вип. 44. С. 376—381.
13. Кравченко М.В. Договір про надання правової допомоги як правова конструкція. *Юридичний вісник*. 2015. № 1 (34). С. 86—91.
14. Колесніков О.М. Правова природа договору з надання правової допомоги. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2007. Вип. 37. С. 280—285.
15. Веретельник Л.К. Систематизація договорів у цивільному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2007. 19 с.
16. Вінник О.М. Господарське право: навч. посіб. 2-ге вид. Київ: Правова єдність, 2009. 766 с.
17. Андреева О.Б., Жорнокуй Ю.М., Гетманець О.П. та ін. Господарське право України: навчальний посібник. Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2014. Ч. 1. 340 с.

18. Попов В.А., Сливна В.А. Особливості цивільно-правової природи договору про надання правової (правничої) допомоги. *Право та інновації*. 2020. № 2 (30). С. 50—55. [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2020-2\(30\)-7](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2020-2(30)-7)
19. Крушніцька О.В. Надання правової допомоги як форма реалізації конституційного права на професійну правничу допомогу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2018. Вип. 49. Т. 1. С. 74—78.
20. Остафійчук Л.А. Етичні аспекти укладення договору про надання правової допомоги адвокатом. *Форум права*. 2020. № 61 (2). С. 41—55. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3702449>
21. Гончаренко О. Конституційні засади саморегулювання господарської діяльності. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. № 1. С. 28—39.
22. Ярошевська Г.М. Сторони договору про надання юридичних послуг. *Учёные записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия: «Юридические науки»*. 2013. Т. 26 (65). № 1. С. 480—486.
23. Кочин В.В. Види господарської діяльності юридичних осіб: проблеми теорії та практики. *Юридичний вісник*. 2016. № 1. С. 139—144.

Надійшла 27.01.2023

REFERENCES

1. Bohoslavets V.M. Dohovory pro nadannia pravovykh posluh: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03. Prykarpatskyi nats. un-t im. V.Stefanyka. Ivano-Frankivsk, 2007. 21 p. [in Ukrainian].
2. Dzhaburiia O.O. Orhanizatsiini formy advokatskoi diialnosti: dys. ... d-ra filosofii: 081 “Pravo”. Nats. un-t “Odeska yurydychna akademiia”. Odesa, 2020. 223 p. [in Ukrainian].
3. Kyselov M.Ie., Zatulko K.A. Pravovyi status advokatskoho obiednannia. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Yurydychni nauky*. 2018. Vol. 29 (68). No. 4. P. 59-64 [in Ukrainian].
4. Yurkevych Yu. Pravovi zasady funktsionuvannia advokatskykh obiednan v Ukraini. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. 2016. No. 12. P. 80-84 [in Ukrainian].
5. Khudenko M.V. Nezalezna profesiina diialnist: hospodarsko-pravova pryroda. *Ekonomika ta pravo*. 2019. No. 2 (53). P. 95-102. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2019.02.095> [in Ukrainian].
6. Khudenko M.V. Hospodarsko-pravovyi status osib, yaki zdiisniuiut nezaleznu profesiinu diialnist. *Ekonomika ta pravo*. 2019. No. 4 (55). P. 60-71. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2019.04.060> [in Ukrainian].
7. Knyhin K.H. Orhanizatsiino-pravovi formy nadannia pravovoi dopomohy advokatom za chynnym zakonodavstvom Ukrainy. *Aktualni problemy derzhavy i prava*. 2014. Iss. 72. P. 417-423 [in Ukrainian].
8. Statut advokatskoho biuro, zatverdzhenyi Natsionalnoiu asotsiatsiiu advokativ Ukrainy u 2014 r. *Ofitsiyni sait Natsionalnoi asotsiatsii advokativ Ukrainy*. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/pologennya/dodatok-2-statut-ab.pdf> [in Ukrainian].
9. Statut advokatskoho obiednannia, zatverdzhenyi Natsionalnoiu asotsiatsiiu advokativ Ukrainy u 2014 r. *Ofitsiyni sait Natsionalnoi asotsiatsii advokativ Ukrainy*. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/pologennya/dodatok-3-statut-ao.pdf> [in Ukrainian].
10. Lychko V.S. Poniattia ta vydy pravovoi dopomohy v Ukraini: zahalnoteoretychne doslidzhennia: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.01. Nats. un-t “Odes. yuryd. akad.”. Odesa, 2013. 24 p. [in Ukrainian].
11. Zaborovskiy V.V. Pravova pryroda dohovoru pro nadannia pravovoi dopomohy yak dokumenta, shcho pidtverdzuie povnovazhennia advokata v konteksti zmin do protsesualnykh kodeksiv. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho universytetu: Serii: Pravo*. 2018. Iss. 48. Vol. 2. P. 152-156 [in Ukrainian].
12. Formaniuk V.I. Poniattia dohovoru pro nadannia pravovoi dopomohy advokatom. *Aktualni problemy polityky*. 2011. Iss. 44. P. 376-381 [in Ukrainian].
13. Kravchenko M.V. Dohovir pro nadannia pravovoi dopomohy yak pravova konstruktsiia. *Yurydychnyi visnyk*. 2015. No. 1 (34). P. 86-91 [in Ukrainian].
14. Koliesnikov O.M. Pravova pryroda dohovoru z nadannia pravovoi dopomohy. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. 2007. Iss. 37. P. 280-285 [in Ukrainian].
15. Veretelnik L.K. Systematyzatsiia dohovoriv u tsyvilnomu pravi: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03. Khark. nats. un-t vnutr. sprav. Kharkiv, 2007. 19 p. [in Ukrainian].
16. Vinnyk O.M. Hospodarske pravo: navch. posib. 2-he vyd. Kyiv: Pravova yednist, 2009. 766 p. [in Ukrainian].
17. Andrieieva O.B., Zhornokui Yu.M., Hetmanets O.P. ta in. Hospodarske pravo Ukrainy: navchalnyi posibnyk. Kharkiv: Khark. nats. un-t vnutr. sprav, 2014. Ch. 1. 340 p. [in Ukrainian].
18. Popov V.A., Slynva V.A. Osoblyvosti tsyvilno-pravovoi pryrody dohovoru pro nadannia pravovoi (pravnychoi) dopomohy. *Pravo ta innovatsii*. 2020. No. 2 (30). P. 50-55. [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2020-2\(30\)-7](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2020-2(30)-7) [in Ukrainian].
19. Krushnitska O.V. Nadannia pravovoi dopomohy yak forma realizatsii konstytutsiinoho prava na profesiinu pravnychu dopomohu. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii Pravo*. 2018. Iss. 49. Vol. 1. P. 74-78 [in Ukrainian].
20. Ostafiichuk L.A. Etychni aspekty ukladennia dohovoru pro nadannia pravovoi dopomohy advokatom. *Forum prava*. 2020. No. 61 (2). P. 41-55. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3702449> [in Ukrainian].

21. Honcharenko O. Konstytutsiini zasady samorehulivannia hospodarskoi diialnosti. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo*. 2016. No. 1. P. 28-39 [in Ukrainian].
22. Yaroshevska H.M. Storony dohovoru pro nadannia yurydychnykh posluh. *Uchjonye zapiski Tavricheskogo nacional'nogo universiteta im. V.I. Vernadskogo. Serija: "Juridicheskie nauki"*. 2013. Vol. 26 (65). No. 1. P. 480-486 [in Ukrainian].
23. Kochyn V.V. Vydy hospodarskoi diialnosti yurydychnykh osib: problemy teorii ta praktyky. *Yurydychnyi visnyk*. 2016. No. 1. P. 139-144 [in Ukrainian].

Received 27.01.2023

K.I. Apanasenko

National University "Chernihiv Polytechnic", Chernihiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-2917-1255

K.L. Stechenko

National University "Chernihiv Polytechnic", Chernihiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-8034-5126

ACTIVITIES OF BAR OFFICES AND BAR ASSOCIATIONS AS ECONOMIC ACTIVITY

The Law of Ukraine "On the Bar and Legal Practice" provides for the functioning of bar office and bar associations as organizational forms of attorney legal practice. At the same time, the legal status of these subjects needs to be determined from the point of view of possible belonging to a circle of economic subjects. Issues of the legal status of law firms and law associations are discussed in research of V.M. Bogoslavets, O.O. Jaburiya, K.A. Zatulko and M.E. Kiselyov, Yu.M. Yurkevich and others. They considered the issue of the possible belonging of specified legal entities to the number of economic entities, analyzed their organizational and legal form. We believe that conclusions about the nature of their activities are decisive for the assertion that legal entities belong to the circle of economic entities. The analysis of the activities of bar offices and bar associations from the point of view of its possible qualification as an economic activity according to the existing legal regulation was the main task of the authors of the publication. During the research, it was found that bar offices, bar associations provide services, and perform work for a fee based on contracts on the provision of legal assistance. Such activity ensures the satisfaction of the private interests of these legal entities in profit and, at the same time, the implementation of important public interests in providing legal assistance to a wide range of individuals and legal entities. The activity of bar offices and bar associations is the activity of professional entities endowed with rights and obligations identical to the rights and obligations of economic entities. Under such conditions, it is logical to conclude that bar offices (associations) have the status of economic entities. The conducted research confirmed the presence of features of entrepreneurial companies in the understanding of this concept by the Civil Code of Ukraine in bar offices and bar associations. In the future, it is worth finalizing the issue of the specific organizational and legal form of these entities and enshrining the relevant provision in the Law of Ukraine "On the Bar and Legal Practice".

Keywords: bar office, bar association, law practice, economic activity, entrepreneurial company.